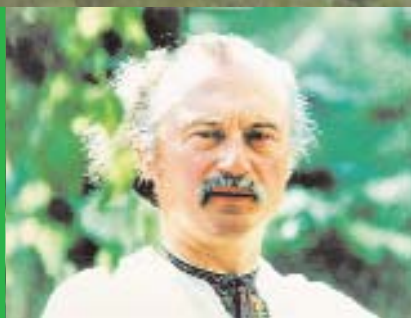

СЛУХАЙМО ОЛЕЄЯ

*“Дякую Богові,
що дав мені народитися українцем”*

4 липня 1995 року

Ярема Гоян
директор
видавництва
“Веселка”,
лауреат Національної
премії ім. Тараса Шевченка,
м. Київ

Прилітає на крилах теплих вітрів довгождана весна, ідуть перші благодатні дощі — і на блакитне небо золотим перевеслом падає веселка. Люди широким гомоном схиляються до землі, адже це небажано небесного дива, а ми, “веселчани”, зустрічаємо його з особливою любов’ю, бо веселка дорога нам усім, адже це осяйне слово — в імені видавництва, яке творить і несе дітям духовне світло — *слово*.

І ось доброї години, в передчутті весни, у “Веселці” свято: завершено велику роботу — випущено “Шоденники” *Олеся Гончара* в трьох томах, де чимало сторінок присвячено Тарасові Шевченку, а також вічній книзі нашої нації — “Кобзарю”, названому Олесем Терентійовичем — “національною святинією українського народу”. За десять днів до відходу у вічність, 4 липня 1995 року *Олесь Гончар* зробив запис у шоденнику: “Дякую Богові, що

дав мені народитися українцем”...

З вірою в ці святі слова готували ми до друку шоденникові записи *Олеся Гончара*. Упорядкувала “Шоденники” і написала передмову до цього унікального видання дружина письменника *Валентина Данилівна Гончар*.

“*Олесь Гончар* прожив щасливе і водночас трагічне життя. Йому було що сказати людям про пережите, передумане, переболіле, осмислене і осягнуте. Письменник жив психологічно заглибленим життям, але воно не крутилося навколо романів-перелюбів, чаркування і богемних загулів — він був людиною занадто громадською, і суспільною, і гордою, щоб свої душевні стани оприлюд-

*Олесь Гончар із дружиною, Валентиною Данилівною.
1964 р.*

***“А небо над нами, весняне й високе,
гуде од вітру, мов блакитний дзвін...
Слухайте ж!”***

нювати. Духовною напругою сповнений кожен запис у щоденниках аж до останнього, зробленого в лікарні, де письменник лежав із третім інфарктом, який через дев'ять днів забрав у Олесь Гончара найдорожчий Божий дар — життя.

Передбачаю запитання: а чому тритомне видання “Щоденників” Олесь Гончара виходить у видавництві дитячої літератури “Веселка”? Тут багато важила думка письменника. Незадовго до смерті, 3 квітня 1995 року, тобто в день свого 77-річчя, письменник зробив у щоденнику такий запис:

“Якщо виникне потреба перевидати мої твори (не завжди ж Україна сидітиме без паперу), то необхідно взяти найновіші видання, скажімо, видані “Веселкою” “Собор”, і “Твоя зоря”, і “Прапороносці”, і новели, і “Спогад про океан” (теж

“Веселчині”)... Бо лише ці видання заново відредатовані автором, тобто вільні вже від тоталітарного накіпу та цензурських втручань. Всі попередні видання були понівечені більшою чи меншою мірою, режим не допускав вольностей”.

Так випало, що саме це видавництво найприхильніше ставилося до письменника в останні роки його життя, видало дорогі йому книги в тому вигляді, в якому він їх хотів побачити. Отож, відчуваючи моральний обов'язок перед пам'яттю Олесь Терентійовича, я й передала право оприлюднити його записи саме “Веселці”.

Олесь любив молодь, на неї він покладав великі надії у творенні Української держави, і якщо його щоденникові записи знайдуть відгук у читачів, а найперше в юних серцях, то це буде найкращий вінок пам'яті

Олесь Гончару”, — пише в передмові до видання *Валентина Гончар*.

Україна — ідеал Олесь Гончара. Світло любові до цього вічного ідеалу струменить зі слів письменника протягом усього його життя. Ці слова поета виростили з пісні і думи, з колядки і молитви, з поезії і казки, з його генетики українця, вони призначені для народу, котрий повинен перемогти в нелегкій праці для розбудови держави.

Роздумуючи про диво гончарівського слова, яке від самого народження уже проміниться світлом, а світло це з плином літ не пригасає, лишень дужчає серед нових овидів історії, бачу невичерпне джерело його в українських глибинах — любов. Ця любов така велика, як сонце, і вічна, як сонце. Це та любов, з якою на землі постають Нація і Держава. Цю любов, як причастя, приймали наші класики, її сповідував вірний їхнім заповітам Олесь Гончар. І є між тими заповітами слова, які прийшли до нас із любові й думки Лесі Українки:

“У кожного великого письменника є відома група ідей або навіть одна яка-небудь ідея, до якої він або періодично повертається, або ж не пускає її з виду ні в одному своєму творі. Часто такі ідеї втілюються в одному типі, в одній улюбленій фігурі, котру письменник потім **варіює** безкінечно, надаючи їй кожного разу або нову рису, або нове становище, або нове забарвлення, і таким чиним стверює кожного разу **вінком** новий світ на старому фундаменті”.

Особливість таланту Олесь Гончара саме в тому, що він уміє в океані рідної мови знайти таке слово, яке несе в собі код нації, і засвітити його перед народом, піднести, як знамено, розгорнути, як епоху, вмістити в ньому широкі степи, ясні зорі і тихі води України. І тоді те обране чи послане долею слово, народившись із народних глибин, набирає враз сили отчої землі, і дає ім'я новонародженому творові, і стає віхою в літературі, опиняючись на чолі літературних лав, і починає в мові свого народу нове життя.

Одне слово, а в ньому — цілий світ! Тож писатиму ці слова-символи з великої літери:

***Прапороносці, Таврія, Перекоп,
Циклон, Тронка, Собор, Бригантіна,
Жайворонок, Кресафт, Полігон,
Сопяшники ...***

Кожне слово, як промінь світла, а зіллється і спалахнеть сяйвом в одному небесному слові: Воскресіння! То воскресє на зорі третього тисячоліття наша Україна, а з нею

відродиться в новій силі народ, ім'я якого вперше за всі пережиті віки записане в Конституції з великої букви — Український.

Славне, високе і горде ймення — Український народ — виборював усім своїм подвижницьким життям, як віщу зорю нації, вірний син її Олесь Гончар.

Слова — як лицарі з печаттю духу нації, і до їхньої когорти могло б ще стати багато слів з великої української мови. Додам тільки одне — *Дзвін*. Слово — як народна молитва. Письменник прошептав його на своїй літературній зорі, шойно вернувшись із фронту, й оглухла від вибухів земля почула цей шепіт, бо він у новелі *“Модри Камінь”* кликав змучене війнами людство до любові:

“А небо над нами, весняне й високе, гуде од вітру, мов блакитний дзвін... Слухайте ж!”

Відтоді Олесь Гончар, як і заповідала геніальна Леся Українка, ніс дзвін любові через роки і будив совість народів. Голос дзвону у *“Кресафті”* визволяв засуджених диктатурою на вічне мовчання, дзвонив тихо у *“Тронці”* зі степу — і голос той дійшов до серця кожного українця, а в *“Соборі”* вдарив на всю силу всенародного духу — і планета почула його.

На літературному небозводі ХХ-го віку засіяло *Слово-Зоря*.

Пошук його нагадує роботу творців українських пшениць, які серед міриад зерен вродженою інтуїцією знаходять таку зернину, яка здатна понести в собі ознаки сорту. Слова, як елітні зерна, творять таку ж елітну літературу, підносять престиж нації, виростають до символів держави.

Зоря рідної хати зійшла ще в першому оповіданні молодого Олесь Гончара *“Черешні цвітуть”*, у якому чути дитинну тугу над пелюстками порубаних черешень, що просвічувались, мов вушка дитини. Бо ж черешня, як і оспівана Шевченком вишня, — символ України, і вона повинна жити і буяти; її треба берегти, як оте дароване долею “дитинне ясновидіння”. Саме до дитинства, як до вічних берегів любові і райської чистоти, звертається Олесь Гончар своїм словом, що то виграє музикою душі, то біліє лебединим крилом. І не дай, доле, перестерігає нас це слово, зрадити лебедину вірність дитинства, відступити від заповітів роду, зневажити батькову і мамину науку, забути їхню пісню і молитву, бо життя покарає жорстоко.

Ця пересторога, як удар дзвону на

сполох, пролунала за рік до чорнобильської катастрофи в новелі *“Чорний яр”* — зболеній думі про страшну трагедію, яка спіткала Київ, коли намул з Бабиного Яру поховав

А довірлива лебедина душа вічно в польоті за нею, щоб хоч раз у житті відчути швидкоплинну мить щастя. Живе ця лебедина душа в сповненому світла слові Олесь Гончара і летить за

Павло Тичина, Олесь Гончар, Платон Майборода — перші лауреати Державної премії ім. Т.Г. Шевченка. Київ, 7 червня 1962 р.

під собою цілі квартали міста.

Пізнє прозріння приходять через муки, блудні сини вертаються до отчого порога зі страдницької дороги, нації утверджують під сонцем власну державу після великих потрясінь і глибинного самопізнання. Цілі томи написані про Бабин Яр і Чорнобиль, розкрито десятки причин і науково обґрунтованих гіпотез всенародного лиха, а основної так і не названо.

Пошукаємо цієї правди в пророчому слові Олесь Гончара і приймімо її, хоч вона і сувора, і кличе нас на сповідь, і волає до покаяння. Сотворимо собори у своїх душах і освітимо їх, і тоді відійдуть у небуття чорні яри і чорнобилі, постріли в лебедів і розп'яття за хліб насущний, тиранія над талантами і сірі бездушні мури — і на землю та на людей спаде благодать. І так станеться! “Залізна завіса”, яка будувалася на віки і мала відділити наш світ від епох давноминутих, заховати від нашого зору собори і хрести, не витримала світла часу і розлетілася витрат, як мур довкола табірної зони, — і людям відкрилося небо, і вдарили з-під намулу чисті джерела, і зацвіла папороть щастя купальської ночі...

Мрія про щастя давня, як людський рід. Вона народжується з людиною і живе з людиною, здається, поруч, тут, на землі, і манить за собою, і кличе жити, і просить торкнутися її рукою, а насправді вона далеко-далеко, як журавель у небі.

небесним журавлем вселюдської мрії — повернути щастя на землю, і не на мить, а навечно. Бачу її — від перших новел, фронткових поезій, повістей і романів, повоєнної новелістики до публіцистики й есе — як велику народну думу, з якої не викинеш жодного слова, щоб не зламати її досконалої соборної архітектоники і не порушити краси музичного ладу. Творчість — це безмірний океан життя з його красою і величчю, темними таємничими глибинами і відкритою зорові нескінченною водяною гладінню, дев'ятим валом стихії і рятувальним проблиском сонця. Пливе людина цим океаном чи летить над ним за мрією-журавлем, їй так важко досягнути коротку мить щастя, задля сяйливого спалаху якої варто прожити ціле життя. Щастя як дарунок долі. Учімося дорожити ним, не плутаймо цю ясну мить з фальшивим і холодним блиском, уміймо вистояти, коли цей журавель покидає нас...

Пливе океаном життя наш корабель, як Ноїв ковчег серед світового потопу, крихітка суші у водяному огромі. Слово — дивний ковчег, в якому спресувався світ з його минулим і тривогою за день грядущий, тож заглянемо до нього на хвилику.

Доля Олесь Гончара — світоча української нації — так зріднена з долею України, як зріднені мати й син. Він прийшов на світ, коли після сивих віків борні з любові й муки

народжувалася наша держава — Українська Народна Республіка. Він, як ровесник її, прожив з вірою, що вона, хоч і була розіп'ята на хресті, ще не вмерла і не вмере. Він дожив з цією вірою до Великодня її воскресіння і урочисто вітав цю святу годину на всенародному вічі. Він, як національний проводир до соборності України, поклав на вівтар Матері Свободи серце і душу і відійшов за межу життя з синівською думою, що Україна жива.

Доля Олесея Гончара — патріарха української літератури, совісті нації — виписана в його слові, з пречистого духу якого він воздвигнув небосяжний собор. Доля Олесея Гончара — лицаря красного письменства і світової слави, зодчого новелістичного епосу — сама,

осерді душі — людину, письменника, світоча духу і його добу, народ і Україну.

Слухаймо Олесея Гончара втаємниченим шостим чуттям і почуємо його голос — зітхання з осиротілого дитинства і крик порятунку серед завіяного снігами світу, і шепіт не раз повторюваної бабусиної молитви, і музику польоту бджоли з Романової пасіки через усе життя, і чари першого та незабутого кохання, і ридання за полеглими в боях, і клятву над їхніми могилами, і соборні дзвони, що розбудили націю, і набат у годину чорнобильського лихоліття й справедливого біблійного пророцтва про “звізду полин”, *і сполох-кляк стати серцем до серця на захист найбільшого скарбу нації — української мови.*

сотень поколінь роду людського”.

Слухаймо Олесея Гончара — він чистотою молодої лебединої душі проспівав у літературі свою першу пісню любові й на схилі літ, молодий духом, відлетів у небеса з лебединою піснею на устах.

Слухаймо Олесея Гончара — слухаймо уважно його соборне слово, як вищий голос тронки в українському степу, слухаймо душею, і чи не відкриється велика тайна, яку він залишив нам — сущим, і всім прийдешнім у дивному-предивному чарі-слові.

Слухаймо Олесея Гончара — і, може, білі та голубі вітри принесуть з вічності останній крик убитого лебедя над піщаною косою в морі, який розбивав груди і будив Україну, відповідь на передсмертний стогін в нічному степу хлібороба Кресафта, який німо питав у світу: “А в чому річ?” — і будив Україну, заповітне слово дипломата, українця Кирила Заболотного перед вічним польотом у небеса, заглушене для людства ревом літаків, слово, яке прийде від сонця, впаде дощами на рідну землю, проросте буйним колосом і засвітить нам коло серця України.

Слухаймо Олесея Гончара — він навіть смертю своєю, на останній путі у вічність зібрав нас у народ, як небесно-золота хоругва, і заповітно прошептав, як молитву: “*Бережіть Україну*”. А Мати-Україна в глибокій тузі ховала свого Сина, ридало небо теплими липневими сльозами, святий хрест на соборі перехрестив свіжу могилу біля заплаканого вікна — той тихий вічний дім на Байковій горі, що довго болітиме Україні.

Скотилося за небосхил сонце Олесея Гончара, а в небесах любові до України світять народові його праведні слова як остання молитва на землі, запис у щоденнику за десять днів до відходу у вічність — 4 липня 1995 року: “*Дякую Богові, що дав мені народитися українцем*”.

Слухаймо Олесея Гончара — то голосом Сина говорить зі своїм народом *Апостол духу*.

Був курінь на землі. Орел був у небі. Кінь вважався ледве не найпрудкішим створінням. А зараз ракетні швидкості, ракетний темп. І все це протягом життя одного покоління. Ще я бачив, як життя повзло волячими темпами, і так минало літо за літом, а зараз все летить, прибавляючи швидкість... Чим це кінчиться?

Українська літературна еліта 1970-х років:

Юрій Збанацький, Михайло Стельмах, Віталій Коротич, Василь Козаченко, Павло Загребельний, Олесь Гончар, Микола Зарудний, Платон Воронько. 1979 р.

як новела, де слово то будить усю планету соборним дзвоном, то звеселяє степовою тронкою, то сонячно світить символікою нації, то зоріє безсмертною лебединою душею.

Він прийшов у літературу молодим. Прийшов Воїном з фронтів у час, коли Європа і світ стікали кров'ю від найстрашнішої на планеті війни. Прийшов і приніс новелу про святу любов — і став прапороносцем миру, і першим на весь світ провівистив з України:

— А небо над нами, весняне й високе, гуде від вітру, мов блакитний дзвін... Слухайте ж!

Слухаймо ж Олесея Гончара — наш всесильний соборний дзвін над Україною — і почуємо в голосі його живе слово. *Слухаймо Олесея Гончара* і відкриваймо в слові — цьому живому

Слухаймо Олесея Гончара і почуємо кроки нашого генія в обмотках, що йде до народу зі сповідальним словом на устах, яке довіряв тільки білим аркушикам у фронтових окопах і в час роздумів на самоті мирної години, що ставала для нього полем битви за Україну. Відкриваються сторінки щоденників — страшна правда про війну і праведність боріння за соборність душ. Смерть ішла землею і косила мільйони, падали і вмирили од ран побратими, а доля вберегла нам світоча Олесея, і він не раз сповідально звиряв свою таємницю щоденникові, як віру в Бога:

“Я релігійний. Я вірю в Бога. Бо тільки диявол, нечистий дух міг так демонічно спотворити, знівечити коротке людське життя, наповнити його стражданнями, яких би вистачило для